До разової спеціалізованої вченої ради PhD 17144
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України
01024 м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 3

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента – старшого наукового співробітника відділу приватноправових досліджень Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України,
кандидата юридичних наук, старшого дослідника
ГУЦУЛЯКА Володимира Казимировича
на дисертацію **БАКУНА Сергія Станіславовича**
на тему «Договір добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби у цивільному праві України»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження.

Тематика дисертаційної роботи С. С. Бакуна, присвячена дослідженню договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби, є актуальною як у теоретичному, так і у практичному вимірах. Страхування здоров'я безпосередньо пов'язане із забезпеченням майнових інтересів фізичної особи у ситуаціях, коли хвороба, тимчасова втрата працездатності, інвалідність або смерть породжують негативні майнові наслідки. Відповідні договірні відносини перебувають на стику класичних положень договірного права, спеціального страхового, медичного законодавства, законодавства про захист прав споживачів, що об'єктивно зумовлює потребу в їх системному цивілістичному осмисленні.

Актуальність обраної теми суттєво посилюється у зв'язку з оновленням нормативної бази у сфері страхування. Закон України «Про страхування», що набрав чинності 1 січня 2024 року, змінив підходи до класифікації видів страхування, визначення страхового продукту, переддоговірного інформування, оцінки страхового ризику та захисту споживача страхової послуги. За таких умов

наукове переосмислення правової природи договору страхування здоров’я на випадок хвороби, його місця в системі цивільно-правових договорів та співвідношення із суміжними конструкціями є своєчасним і практично затребуваним.

Не менш важливою є проблема відмежування договору добровільного страхування здоров’я на випадок хвороби від договору медичного страхування та страхування медичних витрат. Як слушно виходить із цього дисертант, нормативна та практична близькість зазначених конструкцій не усуває відмінностей у їх меті, характері страхового інтересу, обсязі страхового покриття та механізмі здійснення страхової виплати. Нечіткість такого розмежування здатна спричиняти неоднакове тлумачення умов страхування, ускладнювати кваліфікацію правовідносин і, зрештою, негативно впливати на рівень захисту страхувальника та інших осіб, на користь яких укладено договір.

Додатковим чинником актуальності є рекодифікація цивільного законодавства України. Сучасне оновлення договірного права вимагає не механічного перенесення чинних спеціальних правил, а визначення їх місця у системі загальних положень про зобов’язання та договори. Сформульовані у дисертації положення щодо страхового ризику, істотних умов договору, порядку його виконання, наслідків порушення договірних зобов’язань та компенсації моральної шкоди виходять за межі проблематики страхового права та становлять інтерес для подальшого розвитку загальнотеоретичних засад договірного права.

Важливо також, що дисертант пов’язує дослідження із євроінтеграційним вектором розвитку приватного права України. Підвищення стандартів переддоговірного інформування, забезпечення прозорості страхового продукту, посилення вимог до добросовісної поведінки страховика і страхувальника та захист слабкої сторони договору відповідають загальній тенденції європеїзації цивільного законодавства. Саме тому порівняльно-правовий аспект роботи не має допоміжного характеру, а виступає важливим елементом обґрунтування запропонованих автором висновків.

Окремо слід відзначити, що у вступі дисертації обґрунтовано недостатність попереднього комплексного опрацювання саме договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби. У вітчизняній цивілістиці досліджувалися загальні проблеми особистого страхування, медичного страхування, страхування цивільно-правової відповідальності закладів охорони здоров'я, однак спеціального комплексного дослідження заявленої тематики не проводилося. Таким чином, робота С. С. Бакуна заповнює прогалину в сучасній доктрині страхового та договірного права.

Вищенаведене створює достатні підстави для висновку про актуальність дисертаційного дослідження С. С. Бакуна «Договір добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби у цивільному праві України» та його теоретичне і практичне значення для розвитку науки цивільного права, удосконалення законодавства і правозастосовної практики.

За предметом дослідження обрана тема відповідає проблематиці дисертаційних досліджень зі спеціальності 081 – Право. Аналіз змісту роботи дає підстави стверджувати, що поставлена дисертантом мета загалом досягнута, а визначені у вступі завдання послідовно вирішені у відповідних структурних частинах дисертації.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації.

Дисертаційна робота є комплексним дослідженням проблем договірного регулювання відносин добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби. Мета дослідження сформульована як розроблення теоретичного підґрунтя для вдосконалення цивільно-правового регулювання договірних відносин добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби, формування на цій основі наукових висновків, спрямованих на розвиток доктрини цивільного права, та практичних пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з урахуванням європейського досвіду.

Визначеній меті відповідає система взаємопов'язаних завдань, що охоплюють генезис і механізм правового регулювання, зарубіжний досвід, поняття і правову природу договору, його суб'єктний склад та зміст, порядок укладення й виконання, наслідки порушення, а також аналіз судової практики.

Об'єкт і предмет дослідження визначено коректно та у взаємозв'язку із поставленою метою. Предмет роботи охоплює не лише договір добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби як цивільно-правову конструкцію, а й відповідні теоретичні положення, законодавство України, директиви Європейського Союзу, законодавчі підходи іноземних держав та судову практику. Такий підхід дав можливість авторові поєднати догматичний, порівняльний та прикладний рівні дослідження.

Методологічна основа роботи є достатньою для досягнення поставленої мети. В роботі використано як філософські та загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження. Використання діалектичного, історичного, порівняльно-правового, формально-логічного, функціонального методів дослідження простежується у змісті відповідних розділів дисертації і не має суто декларативного характеру.

Структура дисертації обумовлена логікою предмета дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі досліджено правове регулювання відносин, що виникають за договором добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби: генезис, механізм правового регулювання та досвід окремих держав. Другий розділ присвячений загальній характеристиці договору, його поняттю і правовій природі, правовому статусу учасників договірних відносин та змісту договору. У третьому розділі розглянуто динаміку досліджуваного договору та правові наслідки порушення його умов. Висновки до розділів узгоджуються із загальними висновками дисертації та відображають результати проведеного аналізу.

Достатній рівень обґрунтованості результатів забезпечується широкою джерельною базою. У роботі використано положення цивільного і страхового законодавства України, законодавство іноземних держав, акти права Європейського Союзу, судову практику, а також значний масив вітчизняної та зарубіжної цивілістичної літератури.

Позитивно оцінюється прагнення здобувача не обмежуватися описом законодавчих конструкцій, а формулювати власні дефініції, пропозиції до законодавства. Зокрема, дисертант пропонує авторське визначення договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби, аргументує його належність до договорів про надання фінансових послуг та до договорів особистого страхування, визначає критерії відмежування від медичного страхування, розкриває особливості переддоговірної стадії, андеррайтингу, страхового покриття та виконання зобов'язань.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають належний ступінь обґрунтованості та достовірності. Робота є структурно збалансованою, внутрішньо узгодженою та логічно завершеною.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дисертації визначається тим, що робота є першим комплексним дослідженням теоретичних основ і проблем правового регулювання відносин добровільного страхування здоров'я на випадок з урахуванням оновленого страхового законодавства, євроінтеграційних процесів та рекодифікації цивільного законодавства.

Серед результатів, які мають найбільше теоретичне та практичне значення, слід насамперед відзначити запропоноване автором визначення договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби (п. 1 наукової новизни, стор. 83 дисертації). У ньому поєднано характеристику договору як домовленості про надання страхової послуги з конструкцією передання страхувальником за плату ризику, пов'язаного з життям, здоров'ям і працездатністю, та обов'язком

страховика здійснити страхову виплату у разі настання визначеного договором страхового випадку. Таке визначення дозволяє авторові послідовно розкрити функціональне призначення договору та його місце в системі особистого страхування.

Заслуговує підтримки висновок щодо самостійної правової природи договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби та необхідності його відмежування від договору медичного страхування (стор. 27–28 дисертації) і страхування медичних витрат (стор. 54 дисертації). Дисертант пропонує здійснювати таке розмежування за метою та об'єктом страхового захисту: у першому випадку йдеться про майновий інтерес, пов'язаний із можливим настанням хвороби або її наслідками, у другому – про інтерес, пов'язаний з оплатою та організацією медичної допомоги і медичних послуг. Цей підхід має значення як для доктринальної класифікації, так і для практичного конструювання страхового продукту.

Теоретично значущим є визначення предмета договору як надання страхової послуги щодо захисту майнових інтересів страхувальника шляхом прийняття страховиком відповідного ризику та здійснення страхової виплати у разі настання страхового випадку. Автор також послідовно розмежовує предмет договору, об'єкт страхування та страховий інтерес, що дозволяє конкретизувати зміст істотних умов договору.

Позитивної оцінки заслуговує виокремлення п'яти стадій укладення договору: переддоговірної інформаційно-консультативної стадії; оцінки страхового ризику (андеррайтингу); погодження умов договору; безпосереднього укладення договору; набрання ним чинності та початку страхового покриття (стор. 160–161 дисертації). Такий підхід відображає фактичну складність процесу укладення договору особистого страхування і дозволяє чіткіше визначити юридичне значення поведінки сторін на кожному з етапів.

Заслуговують на увагу й положення щодо суб'єктного складу відповідних правовідносин. Дисертант поділяє їх учасників на сторін договору (страховик та

страхувальника) і третіх осіб (застрахована особа та вигодонабувач). Окремо в роботі проаналізовано розуміння споживача страхової послуги, що дозволяє ув'язати спеціальне страхове регулювання із механізмом захисту прав споживачів (підрозділ 2.2 дисертації).

Важливим результатом є комплексний підхід до визначення якості страхової послуги. До критеріїв її оцінювання автор відносить оперативність визнання страхового випадку, своєчасність виплати, доступність комунікації зі страховиком, повноту і достовірність наданої інформації, обґрунтованість відмови у виплаті, а також дотримання принципів добросовісності та професійності при врегулюванні страхового випадку (стор. 121 дисертації). Такий підхід може бути використаний у правозастосуванні та при виробленні стандартів поведінки страховиків.

Цікавими для аналізу є зроблені в роботі висновки щодо необхідності включення до законодавчого переліку істотних умов договору страхування не лише предмета договору, а й конкретного об'єкта страхування, з яким пов'язані страхові інтереси та ризики (стор. 122 дисертації). Незалежно від подальшої дискусії щодо термінологічної моделі «предмет – об'єкт – страховий інтерес», сама постановка питання є важливою для забезпечення визначеності змісту договору.

Практично орієнтованими є пропозиції щодо наслідків порушення зобов'язань. Зокрема, автор пропонує законодавчо закріпити право страховика на зупинення зустрічного виконання щодо здійснення страхової виплати у випадку прострочення страхувальником сплати чергової частини страхової премії із обов'язковим письмовим повідомленням останнього. Окремо обґрунтовується доцільність закріплення в оновленому проєкті Цивільного кодексу загального положення щодо компенсації моральної шкоди у разі невиконання договірного зобов'язання.

Наукові висновки роботи загалом кореспондують її завданням і мають достатнє теоретичне підґрунтя. Значна частина результатів сформульована у

вигляді конкретних пропозицій, придатних для подальшої наукової дискусії та нормотворчого опрацювання.

Повнота викладення одержаних результатів.

Основні положення дисертаційного дослідження С. С. Бакуна відображені в 11 наукових публікаціях за темою дисертації. Із них 4 наукові статті опубліковано у фахових юридичних виданнях, а 7 праць відображають апробацію матеріалів дослідження у збірниках матеріалів наукових і науково-практичних заходів.

Зміст публікацій відповідає темі дисертації, а сукупність оприлюднених матеріалів дозволяє дійти висновку про належну повноту відображення основних наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження. Ознак порушення академічної доброчесності, які могли б бути встановлені під час аналізу тексту роботи, не виявлено.

Мова та стиль викладення результатів.

Дисертаційна робота написана українською мовою у науковому стилі з використанням загальноприйнятої цивілістичної термінології. Виклад матеріалу є послідовним, аргументація загалом зрозуміла, структурні частини логічно пов’язані між собою та підпорядковані досягненню мети дослідження.

Кваліфікаційна наукова праця оформлена відповідно до встановлених вимог до дисертаційних досліджень. Загальний обсяг дисертації становить 258 сторінок; список використаних джерел містить 300 найменувань.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, його теоретичне та практичне значення, необхідно звернути увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер або потребують додаткової аргументації здобувача під час публічного захисту.

1. Потребує додаткового обґрунтування теза про неможливість укладення договору страхування здоров’я на випадок хвороби на основі стандартного страхового продукту через необхідність індивідуального погодження страхового ризику й обсягу страхового покриття. Водночас у загальних висновках дисертант

характеризує цей договір як різновид договору приєднання. Доцільно було б докладніше пояснити, яким чином індивідуалізація істотних параметрів страхового ризику та андеррайтинг узгоджуються з конструкцією договору приєднання та використанням загальних умов страхового продукту. Видається, що це питання має істотне значення для практики укладення таких договорів.

2. Дискусійною є запропонована автором модель зупинення страховиком зустрічного виконання щодо здійснення страхової виплати у разі прострочення сплати чергової частини страхової премії. З огляду на соціальну чутливість страхування здоров'я та можливу наявність третьої особи (вигодонабувача або застрахованої особи) доцільно додатково обґрунтувати межі такого права страховика. Зокрема, потребує відповіді питання про правові наслідки настання страхового випадку в період зупинення, можливість відновлення страхового покриття після погашення заборгованості, співвідношення розміру простроченої премії та потенційної страхової виплати, а також гарантії недопущення непропорційного погіршення становища споживача страхової послуги.

3. Додаткової аргументації потребує зроблений в роботі висновок про доцільність закріплення в оновленому Цивільному кодексі України загального права кредитора на компенсацію моральної шкоди у кожному випадку невиконання боржником договірного зобов'язання. Для договорів страхування здоров'я така ідея має зрозуміле обґрунтування через зв'язок страхової послуги з особистими благами. Однак автоматичне поширення такого наслідку на порушення всіх цивільно-правових договорів викликає питання щодо підстав виникнення моральної шкоди, її доказування, причинного зв'язку та меж відповідальності. Тому доцільним було б чіткіше визначити, чи пропонує дисертант загальну презумпцію можливості компенсації, чи спеціальне правило для окремих видів договірних зобов'язань, пов'язаних із захистом особистих благ.

Разом із тим, висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер, не стосуються концептуальних аспектів дисертаційного дослідження, не

применшують його наукового рівня та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Загальний висновок.

Враховуючи викладене, вважаю, що дисертаційна робота Бакуна Сергія Станіславовича «Договір добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби у цивільному праві України» є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведеного дослідження, які виконують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для розвитку науки цивільного права України, зокрема договірного та страхового права.

Дисертація Бакуна Сергія Станіславовича на тему «Договір добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби у цивільному праві України», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (у чинній редакції), а її автор – Бакун Сергій Станіславович – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право.

Рецензент:
Старший науковий співробітник
відділу приватноправових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
кандидат юридичних наук,
старший дослідник **Володимир ГУЦУЛЯК**